Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий" редакций.

1939 ий 28 февраль №10 (574)

Большевистский партийын XVIII-ше с'ездшылан мемнан подаркына

5-ше „В" КЛАССЫМ СЕҤЕНА

Кодшо чырык мыланна сай показательым ыш ончыкто. Тунеммашын качествыже ӱлнӧ ыле. Теве Беляев Гена ден Якимов Никандр шуко предмет дене начарын тунемыт. Чендемерова Лиза ден Садовина Валя кечым коден школыш коштыныт.

Йолташ-шамычын начар тунеммыштым да школыш кече коден коштмыштым ужын улына гынат, тиде мемнан паша огыл манын ме шонен улына. Нуным йоҥылыш лиймыштым палаш тыршен огынал.

Тыге соревноватлымаште 5-ше „В" класс деч шеҥгелан кодна. А кумышо чырыкыште ме нуным садак сеҥена. А вот молан. Соревноватлымаште ончыкылекташлан чылаланна, уло классге сай тунемаш кулеш. Ваш-ваш от полшо гын, тидым шукташ ок лий. Теве Гена ден Никандрлан полшаш тӱҥалнат, нунын кызыт плохо огыл, посредственно отметкыштат шагалемын.

Соревноватлымаште 5-ше „В" классым сеҥашлан успеваемостьым, посещаемостьым 100 процентыш шукташ чылан пунчалнат, Лиза ден Валят шке йоҥылышыштым палышт. Кызыт нунын ик прогулат уке. Кумышо чырыкыште классыштына ик плохо отметкат огеш лий. Соревноватлымаште 5-ше „В" классым сеҥена. Тиде Ленин—Сталин партийын с'ездшылан мемнан чапле подаркына лиеш.

Соколов Паша.

Тор'ял район, Немда НСШ, 5-ше „Б" классын старостаже.

Иктынат начар отметка ок лий

Ме большевистский партийын XVIII-ше с'ездшым хорошо да отлично отметка дене вашлияш решитлыша.

Чыла тунемше - шамыч тыгай обязательствым налыныт:

10 март марте начар отметкым пытараш; шеҥгелан кодшо - шамычлан тунеммаштышт полшаш; дисциплиным саемдаш.

Пумо обязательствынам шуктена.

Тунемше-шамычын кӱштымышт почеш:

Майорова К.,
Майорова Е.,
Ямблат Ж., Рыжова А.

Нуж'ял начальный школа, Йошкар-Ола район.

Отлично отметка дене вашлиеш

VII-ше классыште тунемше Чикулаев Егор кокымшо чырыкыште 8 отлично да 6 хорошо отметкым налын.

ВКП(б)-ын XVIII-ше с'ездшым Чикулаев Егор чыла предмет денат отлично отметка дене вашлияш обязательствым нале. Тудо шеҥгелан кодшылан кӱрылтде полша.

Кушаков Зосим.

Арын НСШ, Морко район.

Йошкар-Ола детский технический станцийын автомобильный мастерскойыштыжо. В. И. Лисин (мастерской вуйлатыше) пионер-шамыч:—Н. Стрельников ден П. Новиковлан чоҥештыше модельын безвиновый моторжым умылтара.

Михеевский танковый взвод. Снимкыште (шола гыч пурлашке): изак-шоляк Михеев-шамыч—Иван, Виктор, Павел, Владимир да Федор—картыште тактический задачым разбиратлат.

Фото Н. Драчинскийын.

НАДЕЖДА КОНСТАНТИНОВНА КРУПСКАЯ

ВСЕСОЮЗНЫЙ КОММУНИСТИЧЕСКИЙ (большевик-шамыч) ПАРТИЙЫН ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТШЕ ДЕН СССР КАЛЫК КОМИССАР-ШАМЫЧ СОВЕТ ДЕЧ

Всесоюзный Коммунистический (большевик-шамыч) партийын Центральный Комитетше ден СССР Калык Комиссар-шамыч Совет партийлан, пашазе класслан да чыла шемерлан 27 февральыште 6 шагатат 15 минутышто эрдене, Москвашге, велын черле киймек партийын эн шонго членже, В. И. Ленинын эн лишыл помощникше, ВКП(б) ЦК член, СССР Верховный Совет депутат Н. К. Крупская йолташ колен, манын келге ойганымаш дене увертарат.

Шкенжын чумыр илышыжым коммунизм пашалан пуышо Крупская йолташын колымыжо партийлан да ССР Союзысо шемер-шамычлан кугу йомдарымаш улеш.

ВСЕСОЮЗНЫЙ КОММУНИСТИЧЕСКИЙ (большевик-шамыч) ПАРТИЙ

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ.

СССР КАЛЫК КОМИССАР-ШАМЫЧ СОВЕТ.

Союз-шамыч Пӧртын Колонный залыштыже торжественный погынымаш

23 февральыште кастене Союз-шамыч Пӧртын Колонный залешыже Пашазе-Кресаньык Иошкар Армий ден Военно-Морской Флотын XXI-ше идалыкше лӱмеш СССР Военно-Морской Флот Калык Комиссариат пашаеҥ-шамыч ден столицысе партийный, советский да общественный организаций-шамыч представительыштын торжественный погынымашт лийын.

Президиумышто — СССР Военно-Морской Флотын Калык Комиссаржe 1-ше ранг командарм Фриновский йолташ, Калык Комиссарын заместительже 2-шо ранг флот флагманже, Смирнов-Светловский йолташ да корпусной комиссар Игнатьев йолташ, Главный Морской штабын начальникше 2-шо ранг флот флагман Галлер йолташ, РККА Военно-Воздушный вийын начальникше 2-шо ранг командарм Локтионов йолташ да молат.

Чапле идалык нерген доклад дене Смирнов-Светловский йолташ выступатлен.

Сталин ден Молотов йолташ-шамычлан овацийыш савырныше сово кырымаш дене саламлымашым принимйатлыме.

Пытартышлан кугу концерт лийын.

XVIII ОБЛАСТНОЙ ПАРТИЙНЫЙ КОНФЕРЕНЦИЙ ПОЧЫЛТЫН

26 февральыште Верховный Советын заседаний залешыже XVIII областной партийный конференций почылтын. Конференцийым ВКП(б) Маробком секретарь Архипов йолташ почын Конференцийыш чылаже 162 делегат решающий да 50 делегат совещательный голос дене погыненыт.

Конференций рабочий президиумыш 21 еҥым да почетный президиумыш Сталин, Молотов, Каганович, Ворошилов, Калинин, Андреев, Микоян, Жданов, Ежов, Берия, Димитров, Хрущев, Тельман, Долорес Ибаррури, Хосе Диас йолташ-шамычым сайлен.

Конференций Сталин йолташлан колташ приветственный письмам принимайтлен.

Конференцийын ончычшаш пашаже:

1. СССР калык озяйлык развитийын кумышо пятилетийын планже нерген Молотов йолташын доклад тезисшым обсуждатлымаш.

2. ВКП(б) уставыште изменений - шамыч нерген Жданов йолташын доклад тезисшым обсуждатлымаш.

3. ВКП(б)-ын XVIII-ше с'ездшкыже делегат-шамычым сайлымаш.

Первый вопрос дене Совнарком председатель Абрамов йолташ докладым ыштен.

19

ПИОНЕР ДЕН ШКОЛЬНИК-ШАМЫЧЫН ЛӰЙКАЛЫМАШ ДЕНЕ, ПВХО, БГСО ДЕНЕ ВСЕСОЮЗНЫЙ ОБОРОННЫЙ СОРЕВНОВАНИЙЫШТ НЕРГЕН ПОЛОЖЕНИЙ

ВЛКСМ ЦК-ын, СССР Осоавиахим ЦС-ын да Красный крест ден Красный полумесяц Исполкомын эртарыме соревнованийыштын тыгай цель:

а) школлаште да пионерский организацийлаште оборонный пашам кумдан шарымаш. Тӱрлӧ оборонный кружокым, команда-шамычым организоватлымаш. Гражданский войнан историйжым, Пашазе-Кресаньык Йошкар Армийын вождьшо ден организаторжо-шамычын Сталин ден Ворошилов йолташ-шамычын биографийыштым тунеммаш. Йошкар Армийын илышыже да тунеммыже нерген беседа ыштымаш;

б) пионер ден школьник-шамычым „Ворошиловский стрелок", „ЮВС", „Готов к ПВХО", „Готов к санитарной обороне" значок шамычлан норма сдатлаш ямдылыме дене да норма сдатлымаш дене кумдан охватитлымаш;

в) пионер ден школьник-шамыч кокла гыч шукыштым соревнованийышке шупшмаш.

Школьный соревнованийлаште кажне пионер ден школьник участвоватлен кертеш. Школа кӧргысӧ соревнованийлаште сай результатым ончыктышо пионер ден школьник-шамыч гыч школын сборный командыже ышталтеш: 5 еҥ ЮВС, 4 еҥ ПВХО да 4 еҥ ГСО. Тиде команда районный соревнованийлаште участвоватла.

Районышто посна вид дене ончыл верым налше школа-шамычын командышт областной, автономно республиканский заочный соревнованийлаште участвоватлат.

Область да автономный республикын эн сай школьный командышт соревнованийын посна видше дене республиканский соревнованийыште участвоватлаш тӱҥалыт.

Всесоюзный соревнованийлаште кажне союзный республикын командышт участвоватлат. Республиканский командышке: юный ворошиловский стрелок-шамычын 8 еҥан командыже (5 еҥ командыште да 3 еҥ индивидуально) ПВХО 4 еҥан команда, ГСО 4 еҥан команда пурат. Чыла участник-шамычын ийготышт 17 ий деч кугу огыл (1922 ийыште шочшо) лийман.

Всесоюзный соревнованийлашке толшо республикын командыштыже командын начальникше да политрук лийман.

Соревнованийлан ямдылалтмаш

1939 ий 16 февраль гыч школьный соревнованийлан пионерский отрядлаште ямдылалтмаш паша каяш тӱҥалеш: оборонный кружок шамыч организоватлалтыт, тушто оборонный значокшамычлан норма сдатлымаш эртаралтеш, отрядной команда-шамыч комплектоватлалтыт да тренировка эртаралтеш. Тиде пашан итогшо деч ончыч посна вид дене школ кӧргысӧ соревнований эртаралтыт.

Пионер-шамыч дене занятий эртараш педагог, ача-ава, шефыш налше предприятийын комсомолецше-шамыч привлекатлалтыт. Соревнованийлан ямдылалтмаш чыла занятий, шукыжым стрелковый занятий тиде пашалан лӱмын ямдылалтше кугу еҥ вуйлатыме почеш гына эртаралташ тӱҥалыт.

Соревнований эртарыме срок

1. Школьный соревнований шамыч—1939 ий 1 гыч 10 март марте.

2. Районный соревнований шамыч—25 март гыч 5 апрель марте.

3. Областной соревнований-шамыч—15 апрель гыч 1 май марте.

4. Республиканский соревнований-шамыч—20 гыч 30 июль марте.

5. Всесоюзный соревнований-шамыч—5 гыч 15 август марте.

Судейство

Школышто, районышто, областьышто да республикышто соревнований эртарашлан судейский комиссий-шамыч ышталтыт. Комиссийыш комсомол гыч, Осоавиахим, калык образований отдел гыч, РОКК да верласе печать гыч представитель-шамыч пурат. Соревнованийын посна видшылан главный судья пеҥгыдемдалтыт.

Первенством да призым определитлымаш

Всесоюзный первенство соревнованийын кум видын комплексше дене, да посна вид-шамыч денат определитлалтеш.

Общий первенство олимпийский система дене, вес семын манаш гын, посна соревнованийлаште командын налме вержым иктыш ушымо дене определитлалтеш. Соревнованийын посна видше денат первенство упражнениелаште налме вер-шамычым иктыш ушымо дене определитлалтеш.

Общий комплекс почеш Союзышто первый вер налше команда Оборона Наркоматын призше дене—знамя да 5.000 теҥге окса дене наградитлалтеш.

Кокымшо верлан ВЛКСМ ЦК-ын призше установитлалтеш—хрустальный кубок, ВЛКСМ ЦК-ын знамяже да 3.000 теҥге окса.

Кумышо верлан—СССР Осоавиахим ЦС-ын призше, настольный шагат да 3.000 теҥге окса.

Соревнованийын посна видше дене первый верым налше команда-шамыч оборона Наркоматын призше-шамыч дене наградитлалтыт.

Соревнованийын посна видше дене кокымшо верым налше команда ВЛКСМ ЦК-ын призше-шамыч дене наградитлалтыт.

Кумышо верлан команда-шамыч СССР Осоавиахимын ЦС, Красный крест да Красный полумесяц Исполкомын призышт дене наградитлалтыт.

Чыла упражнений дене эн сай индивидуальный результат-шамычлан личный приз-шамыч установитлалтыт.

Надежда Константиновна КРУПСКАЯ

Советский эл Надежда Константиновна Крупскаям, большевистский партийын ик эн старейший да эн преданный пашаеҥжым, Владимир Ильич Ленинын лишыл другшо ден йолташыжым йомдарен.

Надежда Константиновна Крупская 1869 ий 26 февральыште Петербургеш шочын. Тудо революционный средаш кушкын да воспитыватлалтын.

1890 ийыште Н. К. Крупская студенческий кружокышто Маркс ден Энгельсын произведенийыштым тунемаш тӱҥалын. Вашке тудо шкеат студент-технолог-шамычын марксистский кружокын руководительже лийын.

1893 ийыште Петербургыш Владимир Ильич Ульянов (Ленин) толын. Н. К. Крупская марксистский пашазе кружокла гыч Ленинын ыштыме „Союз борьбы за освобождение рабочего класса"-шке пурен.

1896 ийыште Крупская йолташым арестоватленыт да 3 ийлан ссылкыш Уфимский губернийыш колташ приговоритленыт. Надежда Константиновнан пеҥгыдын йодмыжо почеш, тудлан ссылкым Енисейский губерний, Шушенский селаште отбыватлаш разрешитленыт, тушто тунам кугыжан правительствын ссылкыш колтымо В. И. Ленин илен.

1901 ийыште Н. К. Крупская ссылка гыч утаралтмек Мюнхеныш каен, тушто тиде жапыште Ленин илен да туштак „Искра" газетын редакцийже лийын. Тудо „Искра" редакцийын секретарьжылан пашам ышташ тӱҥалын.

1905 ийыште Н. К. Крупская большевик-шамычын Таммерфорский конференцийыште участвоватлен.

1907 ийыште Ленин ден Крупскаялан граница вес велыш эмигрироватлашышт верештын. „Пролетарий" газета редакцийын секретарьже лийын.

Самодержавийым сӱмырал шумо деч вара, Российыш пӧртылмек, Н. К. Крупская большевик-шамыч партий ЦК-ын секретариатыштыже пашам ышта да Петроградыште Выборгский районный думыш сайлалтеш.

1917 ийыште Просвещений Калык Комиссариатым организоватлыме жап гыч Надежда Константиновна эреак Наркомпросышто пашам ыштен. 1929 ий гыч Крупская йолташ—РСФСР Просвещений наркомын заместительже ыле.

Чыла тиде ийлаште Н. К. Крупская—социализм элысе великий строительствын великий участникше лийын.

Шке родиныжын благожлан Крупская йолташ нойыде пашам ыштен. Советский калыкын ӱшанле ӱдыржӧ, тудо советский калыклан шкенжын чыла вийжым, шкенжын чыла шинчымашыжым пуэн. Тудо Сталин йолташын вуйлатымыже почеш В. И. Ленинын великий заветыже-шамычым илышыш пуртышо родной элын интересше дене илен.

Крупская йолташ—ВКП(б) ЦК член, СССР Верховный Совет Президиумын членже ыле. Шемер массын коммунистический просвещенийже шотышто пашам самоотверженно ыштымыжлан Крупская йолташым Ленин орден дене да Трудовое Красное Знамя орден дене наградитлыме.

Советский Союзын 16 у геройжо-шамыч

СССР Верховный совет Президиумын Указше дене Советский Союзын оборонный куатлыкшым пеҥгыдемдыме шотышто правительствын специальный заданийжым образцово шуктымылан да геройствым ончыктымылан ЛЕНИН ОРДЕНЫМ вручитлыме дене Советский Союзын Геройжо званийым присвоитлыме:

1. Майор БОРОВИКОВ Орест Николаевичлан 2. Майор ГАЙДАРЕНКО Степан Степановичлан. 3. Майор ГЕРАСИМОВ Николай Семеновичлан 4. Майор ГРИЦЕВЕЦ Сергей Ивановичлан. 5. Полковник ГУБЕНКО Антон Алексеевичлан. 6. 2-шо ранг капитан ЕГИПКО Николай Павловичлан. 7. Старший лейтенант ЗВЕРЕВ Василий Васильевичлан. 8. Капитан КОРОБКОВ Павел Терентьевичлан. 9. Майор КРАВЧЕНКО Григорий Пантелеевичлан 10. Младший командир МАРЧЕНКОВ Марк Николаевичлан. 11. Полковник НИКОЛАЕНКО Евгений Макаровичлан 12. Полковник ОСИПЕНКО Александр Степановичлан. 13. Капитан СЛЮСАРЕВ Сидор Васильевичлан. 14. Полковник СУХОВ Иван Степановичлан. 15. Капитан СЕЛИВАНОВ Иван Павловичлан. 16. Полковник КРЮКИН Тимофей Тимофеевичлан.

Ростовский областьын ял озанлык передовикше-шамычым наградитлымаш

СССР Верховный Совет Президиум Ростовский областьын ял озанлык передовикше-шамычым орден да медаль-шамыч дене наградитлен. Наградитлыме-шамыч коклаште эн сай бригадир, звеньевой, комбайнер, тракторист, доярке, колхоз председатель, партийный работник-шамыч улыт.

15 еҥ—Ленин орден дене, 26 еҥ—Трудовой Йошкар Знамя орден дене, 35 еҥ—„Знак почета" орден дене, 40 еҥ—„За трудовую доблесть" медаль дене, 42 еҥ—„За трудовое отличие" медаль дене наградитлалтыныт.

Бакусо Шаумян лӱмеш пашазе поселок.

Павлик Морозов лӱмеш переулок

Павлик Морозов лӱмеш культура Пӧртын пионерже-шамыч Москвасе Ново-Ваганьковский переулокым Павлик Морозов лӱмеш переулок маныя лӱмдаш Московский советыш йодын возеныт.

Моссовет йоча-шамычын йодмыштым шуктен. Ынде Ново-Ваганьковский переулоклан пионер-геройын лӱмжым пуэныт.

Калыкын йӧратыме поэтше Т. Г. Шевченко

Т. Г. Шевченко

ЗАВЕЩАНИЙ

(„Заповит“)

Мый колем гын, те
шӱгареш
Тойыза курган ӱмбаке,
Йӧраталме Украинеш,
Кумда степь покшеке.
Йыр шарлалтше шурно
вече,
Днепр ден тура серлаже
Койышт ыле, шоктыж ыле
Тудын йӱк-йӱанже.
Талын йогышо Днепрын
вӱдшӧ
Кӱнде теҥгызыш шумешке
Украина гыч тушманын
Вӱржым ваҥгаймеке,
Нурым, курыкым кодем,
Кумалаш юмылан мый
Кӱш кӱзем. Шке ужмешке
Мый ом пале юмым.
Тойыза да рӱж кынелын
Шынчырым шалатыза,
Да тушманым пызыралын,
Эрыкым волгалтыза.
Эрыкан кугу ешеш те
Мыйымат шарналтыза.
Осал мут ден вурсен огыл,
Сай мут ден калɣсыза.

Казаков Миклай
кусарен.

Т. Г. Шевченко

* * *

Урем мучко лумым ӱштын,
Пургыжта мардеж.
Урем мучко тулык вате
Шкетын ошкылеш.
Черке дек миен шогалын,
Кидшым шуялта—
Эргыжым салтакыш налше
Поян-шамычлан...
Шоҥгеммеке илаш шоныш
Шешкыжын пелен...
Но вес семын—тупшо дене
Илыш савырнен.
Йодышт нале ик копейкым
Ситмыж-шамыч деч...
Юмын ончык сортам чӱк-
тыш
Шочмо эргыж верч.

Кос-Арал. 1848 ий.

Казаков Миклай кусарен.

К А С

Вишневый садше пӧрт воктене.
Копшангге шамыч гӱжланат.
Пасу гыч толыт куралше-влак.
Умбалне ӱдыр влак муреныт,
Авашт кас кочкышлан вучат.
Чылан вот кочкыт пӧрт воктене.
Кас шӱдыр чолгыжын кӱза.
Кочкашышт ӱдыр пуэда.

Т. Г. Шевченко

Аваже тудым туныктынеже,
Но шӱшпык шкенжынам ышта.
Изи йочаштым пӧрт воктене
Малаш аваже пыштеден,
Воктенышт шкат мален колтен.
Чыла шыпланыш. Ӱдыр дене
Кас шӱшпык йӱк гына шоктен.

КАЗАКОВ МИКЛАЙ кусарен.

* * *

Шокта оркестр, йӱлат тул-шамыч,
Шортеш пеш музык йыҥысалтын.
Сай, шергакан алмазла
Йӱлалыт рвезе шинча влак;
Илат куан ден ӱшанымаш
Ласка шинчаштышт,—сай нунылан,
Рвезе сулыкдымо шинчаштлан.
Чылан лыргат да воштылыт,
Чылгн куштат. Только мый
Ончен йӧршеш овлалтше [1]) гай,
Шижде шинчавӱд йога.
Молан шортам? Млам, очыни, жалко,
Кузе тыге обидныи, тӱсдымын,
Эрталын мыйын рвезе жап.

1850 ий, Оренбург. *В. РОЖКИН кусарен.*

[1]) Овлалтше—заколдованный.

Т. Г. Шевченко.

Изи Марьянылан

Тый кушкын шу, шӱжарем,
Мыйын маке пеледышем,
Шӱмет таза улмо годым
Пелед тый моткоч сылнын.

Еҥ-шамыч але огыт пале
Шып гына долиным,
Палат гын, модылдалыт,
Варажым кудалтат.

Моторын тӱзланалше
Ни самырык ийгечат,
Шинча вӱд ден мушкалтше
Ни шолтыр гай шинчат,

Ни поро ӱдыр шӱмжӧ
Ласка да пеш шыма—
Огеш керг петырен
Сут-темдыме шинчам.

Да тыйым муын шолыштыт
Вет адыш кудалтат,
Чот йӧсланен, тый юмым
Шыдет ден шудалат.

Тый ит пелед, у пеледыш,
Пелед шулымо пеледыш,
Шӱмет таза улмо годым
Эркын шып лывыжге тый.

Винница.

Смысловой переводым
Чалай Васлий ыштен.

Т. Г. Шевченкон скульптурный фигуржо.

Т. Г. Шевченко.

* * *

Шӧртньӧ гай да шергакан
Мыйын рвезе илышем
Жал огыл мыланем;
Туге гынат, ойго пура
чонышкем,
Чыташ ок лий шортам.
Тыгак лиеш, мый селаште
Изи йочам ужам гын,
Укш гыч ойырлен вочшыла
Савар воктен чылт
ышкетын
Шӱкшӧ вургем дене шинча.
Пуйто тиде мый шке,
Тудо тый, рвезылыкем.
Тудо ок уж очыни,
Ила эрыкым ужде,
Чапле эрыкым. Тыге
Арам да такеш эрта
Тудын рвезе илышыже,
Ты кумда, вольна тӱняште
Огеш пале куш пураш
Да тарлалтме пашаш кая.
Да вара иктаж кунам,
Ынже шорт да ынже ойгы-
ро манын,
Иктаж вере лакемже
манын,
Тудым пуат салтаклан.

Кос-Арал. 1849 ий.

Смысловой переводым
Изир Эван ыштен.

Т. Г. Шевченко

Латкум ий эртен мылам;
Села шеҥгелне кӱтенам,—
Ала кече волгалтарен,
Ала так яра ден
Кенета лий ласка, ласка,
Пуйто юмо денсыла...
Каеныт кочкаш кычкырен,
А мый, пӧсан лонгаш пурен
Шып шылын, юмылан пеш
улдем...
Кумалашем, ом керт умлен,
Кузе мылам, изилан
Тыге сай улмаш, молан?
Юмын кава, шорык-влак,
Селажат веселитлат!
Кечат шыман сай ырыктен!
Кужун огыл ырыктен,
Кужун огыл кумалынам...
Когартен, йошкарген,
Райымат йӱлалтен.
Пуйто пожалтынам, ончем:
Села чыла шемемын,
Юмын канде кава
Тудат пычкемышалтын.
Ончальым шорык-влак ӱм-
бак—
Мыйын огыл шорык-влак:
Савырнальым пӧрт декем—
Уке мыйын пӧртем!
Юмо пуэн огыл нимом!..
Йога шинча вӱдем.
Ойган шинча вӱдем!..
Тушто ӱдыр корно воктен
Торак огыл мый деч ем
Пачашым кӱрын шоген.
Да шортмем колын толят,
Чеверласен, шинча вӱдем
ӱштылят,
Шупшалале...
Пуйто кечат овчале, да
Пуйто тӱняште мыйын лий
Чыла... Пасу, чодра, сатер...
Меат, шутитлен волтышна
Еҥын шорыкым вӱд дек.
Вред!.. Но алят шарнымек,—
Шӱмем шортеш, коршта.
Молан юмем ыш пу илаш
Изи курымем раеш шукташ?
Колем ыле нурым курал,
Тӱняште ом уж ыле нимат,
Ом лий ыле юрозивый,
Ом карге ыле еҥым, юмымат.

Орский крепость. 1847 ий.

Смысловой переводым
Изир Эван ыштен.

ПОЭТ-РЕВОЛЮЦИОНЕР Т. Г. ШЕВЧЕНКО

(1814—1861)

Великий украинский калык поэт-революционер Тарас Григорьевич Шевченко 1814 ий 9 мартыште Киевский губерний Звенигородск уездысе Кирилловка селаш, крепостной кресаньык ешеш шочын. Т. Г. Шевченко шочмылан тений 9 мартыште 125 ий темеш. Тиде датым пӱтынь советский калык кугун шарнымаш дене кумдан палемда.

Тарас Шевченко 8 ияшыже годымак тулыкеш кодын. Тудын ачаже ден аваже кресаньык лийыныт. Шевченкоат крепостной кресаньык лийын.

Самырык Тарас живописьым чот йӧратен, живописьын сӱретшым пеш чаплын сӱретлен моштен. 1832 ийыште Шевченкон озаже—помещик Энгельгардт тудым крепостной художникым ышташлан Петербург олаш живопись пашан цеховый мастерже Ширяев деке тунемаш пуэн.

Тунам Шевченко сӱретлаш поснак кугу способностьшым ончыктен, тидлан тудым тунамсе известный художник-шамыч вашке пален налыныт. Вара Шевченком крепостной гыч утараш решитленыт. Знаменитый художник Брюллов Жуковскийын портретшым возен. Тиде портретым лотерейыште 2500 теҥгелан модмо. Тиде модын налме окса дене 1838 ийыште крепостной гыч Шевченком налме. Тидын деч вара тудо художество пашалан тунемме Академийыш кошташ тӱҥалын да известный художник лийын.

Художниклан пашам ыштымыже годым, Шевченко стих-шамычымат возен. Шкенжын стих-шамычыштыже тудо украинский да царский Российысе моло калык-шамычын ындыралтын илымышт нерген, крепостной кресаньык-шамычын нелэ илышышт да калыкын правадымылыкше нерген, царь ден пан-шамычын озаланымышт нерген возен.

Тарас Шевченко „Сон“ произведенийыштыже помещик деке, царский самодержавий деке да шакше Николай I деке крепостной кресаньыкын пӱтынь ненавистьшым ончыктен. Поэт-революционер царский правительство ваштареш крестьянский восстанийым тарваташ ӱжын.

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

Великий поэт уло вийже дене царский Российын завоевательный политикыже ваштареш выступатлен. „Кавказ“ поэмыштыже тудо Кавказысе калык-шамычым шкенештым утарышаш верч кучедалаш ӱжын. Шевченко эрык верч кучедалмаште сеҥымашлан пеҥгыдын ӱшанен.

Крепостничество ден самодержавий ваштареш выступатлымылан, тайный политический обществыште участвоватлымылан 1846 ийыште поэтым арестоватлыме да Петропавловский крепостьыш шындыме. Шевченко 11 ий ссылкыште илен. 1857 ийыште ссылка гыч пӧртылмекше царский правительство тудлан столицыш толаш разрешитлен огыл, ик ий эртымеке веле столицыште илаш разрешенийым налын кертын, но полиций поэтым эре шекланен шоген. Шевченколан Николай 1 кугыжа возаш да сӱретлаш чарен.

Шевченко шке родинажым, калыкым чот йӧратен. Тудо шкенжын творчествыштыже украинский калык мутын поянлыкшым кумдан кучылтын. Шевченкон лирикыже калык муро гыч шочын да кушкын. Тарас Григорьевич царизм ден феодально-крепостнический стройым кугу ненависть дене ончен. Тудо калык поэт-революционер лийын—теве молан Шевченкон шочмыжлан 125 ий темымым пӱтынь советский общественность кугун палемда, теве молан советский калык Шевченкон творчествыжым пагала да акла.

Т. Г. Шевченкон стих-шамыч Советский власть лиймек гына тичмашем печатлалтыныт. Тудын произведений-шамычшым мемнан элысе пеш шуко калык йылмыш кусарыме. Марий йылмышкат ятыр стих-шамычым кусарыме. Тиде номер „Ямде лий“ газетеш марий йылмыш кусарыме икмыняр лирический стих-шамычшым печатлена.

20

Граница вес велне

Фашист-шамыч у наступленийлан ямдылалтыт

Кызыт мятежник ден интервент-шамыч республиканец-шамыч ваштареш у наступленийлан ямдылалтыт. Мятежник-шамыч Италий ден Германий гыч военный снаряженийым чарныде налын шогат.

Фашист-шамыч республиканский ола - шамычым кажне кечын бомбардироватлат. Шукерте огыл фашистский самолет шамыч Аликант, Грао да Гандиа ӱмбак шуко бомбым кышкеныт. Захватчик - шамыч мучашдыме бомбардировкым ыштыме дене республиканец-шамычым лӱдыкташ шонат гынат, лӱдыктен огыт керт. Республикысе населений шкенжын правительствыжым единодушно поддерживатла да шкенжын родинажым аралаш ямде.

Республиканский армий кажне кечын виянеш. Воинский частьлашке мобилизованный ден добровольцшамыч ешаралтыт.

Республикын центральный зоныштыжо веселений 8 миллион еҥ уло. Запад могырысо серым республиканский флот, самолет эскадрилий, специальный войска-шамыч аралат. Тиде фронтышто республиклан шӱм дене предавый улшо 500 тӱжем боец-шамыч кредалаш ямде улыт.

Каталонийысе илыше-шамыч фашистский германо-итальянский интервент-шамычын властьышт йымалне илаш огыт желатле. Садлан нуно шке родиныштым коден, Францийыш куржыт.

Снимкыште: беженка франко-испанский граница воктен.

Абиссинийыште шып огыл

Абиссинийыште партизан-шамыч кугу активностьым ончыктат. Итальянец-шамыч ола деч ӧрдышкӧ лекташ огыт тошт.

Продовольствий ситыдымашлан лийын Абиссинийын ятыр верлаште итальянский войскаште восстаний лийын. Верысе калыкын ятыр ужашыже шужен ила.

Итальянский правительство Абиссинийым колонийыш савырымаште пеш кугу веудачыш верештын. Итальянский переселенец-шамычын ял озанлык инвентарьышт ок сите.

ВЕЛИКИЙ РУССКИЙ ФИЗИОЛОГ И. П. ПАВЛОВ

Академик Иван Петрович Павлов—великий советский ученый. Тудо кугымжо мучко физиологийым изучатлен. Павловын лӱмжӧ—уло тӱнялан палe. 1935 ийыште тудлан „старейшины физиологов всего мира“ званийым пумо.

Павлов 1849 ий 27 сентябрьыште Рязань олаште священникын ешешыже шочын. Семинарийым тунемын пытармек, тудо естествоиспытатель лияш шонаш тӱҥалын. Садлан Петербургыш тунемаш кая. Петербургышто университетын естественный факультетшым, варажым медицинский академийым тунемын пытара. Врач званийым налеш.

Павлов студентше годымак физиологийым тунемын. Шӱмысӧ верв нерген чапле пашажлан тудо медицина доктор степеньым, варажым приват - доцент званийым налеш. 1884 ийыште вес элыш научный командировкыш кая. Тушто тунамсе жапыште кугу физиолог - шамыч Людвигын да Гейденгейнын лабораторийыштышт пашам ышта. Вес эл гыч толмек, 1890 ийыште Медицинский Академийыш физиологий дене профессорлан сайлалтеш.

Павлов пищеварений ын, кровообращенийын физиологийыштым, вуй торыкын паша ыштымыжым изучатлен. Вуй торыкын паша ыштымыжым тунемашлан тудо „условный рефлекс“ методым предложитлен. Тиде метод—вуй торыкын пашажым тунеммаште чот полша. Ме ынде вуй торыкын деятельностьшын чыла закон-шамычшым пеш раш да точно палена.

Павлов высший нервный деятельность нерген у наукым создатлен.

Тудо моло наука денат интересоватлен. Шкенжын лабораторийыштыже астрономический труба улмаш. Пашам ыштен ноймекше труба гоч кавашке ончен. Тугак музыкым, городки дене модаш пеш чот йӧратен.

1936 ий 27 февральыште 86 ияш академик Павлов воспаление легких дене колен.

И. П. Павлов гениальный ученый веле огыл, но и шкенжын великий родинажым чот йӧратыше да шке элжын великий патриотшо ыле.

Гриша Жилкин поездым утарен

Гриша Жилкин школыш кӱртньӧ корно дене каймыже годым шелше рельсым ужын. Тиде жапыште Башмаково станций гыч 47 ше номеран пассажирский поезд тарванен. Гриша лишем толшо поездым ужмек, машинистлан сигналым пуэн. Вара поезд шогалын. Гриша кодшо ийыштат поездым крушений деч утарен.

П. Талагаев.

Тамбовский область, Моршанск станций.

Инициативный пионер

Женя кружокым организоватлен

Мемнан школысо йоча-шамыч шукертсек авиамоделизм нерген шоненыт, во вуйлатыше лийын огыл. Тувыктышо-шамыч гычат нигӧ тиде кружокым организоватлаш шонен огыл. Авиаматериал шкафыште гына киен.

Ик гана ме школыштына авиамоделизм пашам ышташ тӱҥалме нерген сборышто кутырышна. Женя Веселов тиде пашам шке ӱмбакыже нале. Ынде кружок организоватлымек паша сайын каяш тӱҥале.

Каникул жапыште 5 модельым ыштен улына, кызыт кружок член-шамыч дене дирижаблын модельжым ыштена. Женя йоча-шамычлан пеш сайын умылтара, кызыт нуно шке модельым ышташ тӱҥалыныт.

Анучин Полик, Веселов Вова ден Александров Сережан модельышт пеш сайын ыштыме улыт.

Кружокын активистше-шамыч дене пырля Женя планым ыштен. Рвезе-шамыч адак у модельым ышташ тӱҥалыныт. Женя сай организатор, садлан ме тудым йӧратена.

Володя Крылов.

Ронго средний школа.

Чыла нерген кӱчыкын

● США-ште многоместный кугу самолетым ыштеныт. Самолетышто кок палуба, 7 пассажирский помещений, ресторан улыт. Тиде самолетышто 74 пассажир да командын 10 еҥже чоҥештен кертыт. Тудын скоростьшо часлан 240 километр.

● Шукерте огыл фашист-шамычын преследоватлымыштлан лийын Австрийсе тӱнямбал известностян профессор Гаусман, Венский университет профессор Нобер ден доктор Герц шкевыштым шке пуштывыт.

„Шор-Унчо НСШ-се (Морко район) фотокружокым сай тунемын лекше (шола гыч пурлашке) Шарипов Талгат ден Архипов Николай. Фото Я. Ф. Бекешевын.

УРОК ДЕЧ ВАРА

Могай писатель?

Могай полуостровын „т“ букважым „в“ дене вашталтена гын, йоча-шамычлан тӱрлӧ книга-шамычым возышо писательым палена?

ВОЛКОВ ИВАН.

Сотнур средний школа.

Калык тушто

Кишке почшым нелеш.

МОРЖАНАЕВ НИКОЛАЙ колтен.

Пектубай район, Кадам НСШ.

Шарада-шамыч

Ӱжын каласет—
Первой слогым палет,
Ик буквам ешаре шке,
А кум букважлан
Каласе металлым
Иктеш—русский писатель.

ЕГОРОВ САНЯ.

Морко район,
Шордӱр НСШ,

* * *

Больницыш пурет—
Ужат ик слогым,
Вольык дек пурет—
Колат вес слогым,
Иктеш—СССР-се эҥер.

СИДЫГАНОВ ПАВЫЛ.

Кужеҥер район,
Салтак ял НСШ.

Метаграмма

„М“ дене—число
„Б“ ден—модыш.

ТОКМУРЗИН ВОЛОДЯ.
ТАССР.

Ответ-шамыч

(16 январьысе „Ямде лий“ ым ончо)

Шараде - шамыч. 1. Домино. 2. Ермак.

Кроссворд

Горизонтальысе мут-шамыч: 3. Тур. 5 Иртыш. 7. Сумка. 9. Луй. 10. Мир. 13. Мӧр. 15. Кем. 16. Китай.

Вертикальысе мут-шамыч: 1. Муш. 2. Пыл. 4. Мур. 5. Ис. 6. Шу. 7. Си. 8. Аш. 11. Ом. 12. Ур. 14. Петя. 15. Кн.

Ответым Паймеров Миклай ден Мрачев Васлий (Шернур район, Марий-Сола НСШ) гыч колтеныт.

(22 январьысе „Ямде лий“-ым ончо)

Тушто. Мӱкш омарта.

Тый палет? Кубань—Куба.

Задача. 40 треугольник, 10 квадрат да 18 прямоугольный трапеций.

Шарада. Чили.

Логогриф. Леве—Лев.

Ответым колтеныт: Черновский Виталий (Йоласал район, Пӧртныр НСШ, 4 класс), В. Тимофеев ден А. Тимофеев (Морко район, Нурӱмбал НСШ).

Учительын каҥашыже

ТЕМДАН ЗАДАЧЫДА—ОТЛИЧНО ТУНЕМАШ

Шинчымашым, йоча-шамыч, куштылгын налаш огеш лий. Тудлан шуко да кугу вийым пыштыман. Школышто сайын, умылаш тӧчен тунемаш тыршаш кӱлеш. Чыла предмет денат тыйын отметкет-шамыч отлично лийышт.

Кузе вара отлично отметкым налаш лиеш? Тидлан кажне урокышко кӱлеш семын ямдылалтын толман. Кузе ямдылалташ кӱлмӧ да материал шинчымашым пеҥгыдемдыме нерген мый тыланда каҥашым пуэм.

Ончычак, урокышто мо умылдымо вопросым туныктышо деч тунамак умылтараш йодаш кӱлеш.

Мӧҥгышкӧ мийымек, южо тунемше ик гана лудын лектешат, ынде уроклан ямдылалтынам манын шона, урокышто учительын йодмыжлан, вашмутым пуэн огеш сеҥе. Тиде—школышто тунеммме материалым ӱмбач гына лудын лекме дене тыге лиеш. Садлан материалым умылаш тӧчен, шуко пачаш лудаш кӱлеш. Йолташ дене ваш-ваш йодыштмат умылаш чот полша.

Материалым умыленат гын, тиде материалым туныктышылан каласен мошташ кӱлеш. Шке мут дене каласен от мошто, тыгеже тый кӱлеш семын умылен отыл—эше ик пачаш зениматлаш пижман.

Кеч кунамат учительлан точный да сай йылме дене ответым каласен пуман. А кузе кутырмашым саемдаш? Художественный литературым шуко лудса, погынымаште выступатлыза—тиде йылмым лывырташ тыланда пеш кугун полша.

Уроклан ямдылалтмаштат, тунеммаштат кече ден урокым кодымаш пеш кугу эҥгекым ыштат. Ик шагатым кодет—жапыштыже у материалым умылыде кодат. А вет кайме материалым шинчыде ончык каяш огеш лий.

Тыгай годым йолташет деч умылтараш йодаш кӱлеш. Чыла предмет денат тунеммын сайын, эрун возымо конспектше лийже, тиде шушаш уроклан да испытанийлан ямдылалтмаште чот полша. Конспектым гына огыл, материалым ешарен лудман.

Тунемше-шамыч кокла гыч южышт мӧҥгыштӧ уголокым ыштат. Тиде пеш сай. Уголокышто расписаний, сӱрет-шамыч, карт, тӱрлӧ формул, немецкий мут-шамычым возен сакыме лийышт, да тудым чӱчкыдын ончалза. Заниматлашыныышт мешае манын, ача-авам ончычак умылтарыман.

Эрдене школыш толмек, яра жап лиеш. Тиде жапыште те шагалрак умлымо верым эше ик гана лудса.

Кеч кунамат урокышто пеш спокойный лияш кӱлеш. Учительын йодмыжлан шоналтен, вашкыде ответым пуман. Угыч палыме материал жаплан огыл, курымешлан вуеш кодшо—тиде шинчымаш ончыклык илышыште паша ыштыме годым пеш кӱлешан.

Чыла школыштат тунеммаште ваш-ваш соревноватлыза. Тиде тыланда тунеммын качествыжым нӧлталаш чот полша.

Н. П. ВОРОНЦОВ.

Немда НСШ,
У-Тор'ял район.

Отв. редактор—
И. М. МУЗУРОВ.

Упол. Марлита № А—163 Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-ше типографийже.